

WSKAŹNIK RECYDYWY, A SKUTECZNOŚĆ RESOCJALIZACJI NIELETNICH

dr Marek Łukasiewicz Okręgowy Ośrodek Wychowawczy Ministerstwa Sprawiedliwości w Gackach

**INTERNATIONAL CONFERENCE
INTERDISCIPLINARY PERSPECTIVE ON
CRIME
CRIMINAL JUSTICE
AND PUBLIC SAFETY**

ANS Piła – grudzień, 2022 rok

Tytuł niniejszej prezentacji i poruszane w niej zagadnienia odnoszą się do oceny skuteczności resocjalizacji nieletnich traktowanej z wykorzystaniem wskaźnika recydywy. Zauważyć jednak należy, że większość poruszanych kwestii w równym stopniu odnosi się do resocjalizacji i oddziaływań penitencjarnych wobec osób dorosłych.

Definicje wstępne

Przed przystąpieniem do prezentacji zasadniczych zagadnień warto na wstępie zwrócić uwagę na kilka istotnych kwestii związanych z terminologią opisującą przedmiot zagadnienia, zarówno w literaturze przedmiotu, jak i praktyce.

- Skuteczność, a efektywność

Na wstępie warto zwrócić uwagę na praktykę obserwowaną w przypadku niektórych dziedzin nauk społecznych polegającą na dosyć swobodnym stosowaniu w sposób zamienny i dowolny określeń „skuteczność” i „efektywność”. Choć praktyka ta jest dosyć powszechna w przypadku wyżej przywołanych dziedzin nauki to jest ona nie do końca poprawna. Kierując się przesłankami dziedzin nauk takich jak prakseologia, czy ekonomia, poprzez określenie „skuteczność” należy rozumieć przede wszystkim stopień realizacji zamierzonych celów i podjętych działań. Natomiast poprzez określenie „efektywność” należy rozumieć stosunek nakładów finansowych, czasowych, osobowych i innych poniesionych w odniesieniu do uzyskanych rezultatów tego działania. Inaczej mówiąc i dla większej ilustracji podjęte działanie może być skuteczne, z uwagi na osiągnięte cele, ale jednocześnie nieefektywne z punktu widzenia nakładów poniesionych dla osiągnięcia tego celu. Stąd też „skuteczność” to nie do końca to samo co „efektywność”.

- Recydywa w definicji prawnej oraz jako wskaźnik skuteczności/nieskuteczności

Nieco mniej wątpliwości natury metodologicznej budzi posługiwanie się terminem „recydywa” jako wskaźnikiem oceny skuteczności podejmowanych działań, a w przypadku niniejszej prezentacji resocjalizacji nieletnich.

Zauważyć jednak należy, że posługiwanie się terminem „recydywa” w ocenie skuteczności resocjalizacji nieletnich mamy do czynienia z jego szerszym i bardziej potocznym rozumieniem – jako ponowne popełnienie czynu zabronionego prawem bowiem ścisła definicja w polskim prawie karnym recydywą określa ponowne popełnienie, w okresie pięciu lat od odbycia kary, podobnego i umyślnego przestępstwa.

.

Zalety i przyczyny posługiwania się wskaźnikiem recydywy

- Łatwość dostępu do informacji

Podstawową zaletą wykorzystania wskaźnika recydywy w ocenie skuteczności oddziaływań resocjalizacyjnych jest łatwość dostępu do danych na ten temat. W większości krajów dane dotyczące karalności rejestrowane są w oficjalnych systemach państwowych, na przykład - tak jak w przypadku Polski, w Krajowym Rejestrze Karny, prowadzonym w ramach struktur wymiaru sprawiedliwości. Na podstawie tych danych i informacji o kolejnych wyrokach sądowych możliwe jest potwierdzanie dla celów badawczych recydywizmu badanych grup.

- Wykorzystanie w jakościowych metodach badawczych

Bezsporną zaletą wskaźnika recydywy jest jego wykorzystanie w indywidualnym studium przypadku. Ponowne popełnienie przestępstwa w indywidualnych przypadkach może i powinno być analizowane w aspekcie prawnym – determinującym możliwości stosowania innych środków, w aspekcie wychowawczym – odnosząc się do oceny skuteczności podjętych oddziaływań, czy w aspekcie kryminologicznym – w poszukiwaniu przyczyn ponownego konfliktu z prawem.

Ograniczenia i błędy w stosowaniu wskaźnika recydywy w ocenie skuteczności resocjalizacji nieletnich

Z uwagi na łatwość pozyskania danych dotyczących karalności wskaźnik recydywy z pewnością daje pewien obraz skuteczności oddziaływań podejmowanych w obrębie resocjalizacji nieletnich. Szczególnie we wspomnianej analizie indywidualnych przypadków. Niemniej, posługiwanie się tym wskaźnikiem w sposób dosyć mocno bezkrytyczny może być obarczone istotnymi błędami. Stąd też, wykorzystując wskaźnik poziomu recydywy należy być świadomym ograniczeń w odniesieniu do oceny skuteczności instytucji i w oparciu o analizy ilościowe.

- Nieuzasadnione odnoszenie się do jednego z elementów szerszego systemu

Dosyć często popełnianym błędem jest odnoszenie wskaźnika recydywy do oceny skuteczności wybranej instytucji lub formy oddziaływań resocjalizacyjnych w przypadkach, gdzie mamy do czynienia z realizacją tych zadań przez znacznie szerszy system instytucji i form oddziaływania. Dla przykładu nieuzasadnione jest bezkrytyczne ocenianie poziomem recydywy skuteczności oddziaływań resocjalizacyjnych zakładu poprawczego nie zauważając, że w większości przypadków, przed umieszczeniem w takiej instytucji wcześniej stosowane były inne formy oddziaływań. Ponadto nie można również pominąć szeregu czynników, które po zwolnieniu z zakładu poprawczego mogą mieć wpływ na ponowny powrót do przestępstwa. Będą wśród nich: pomoc kuratora w procesie readaptacji, szeroko rozumiana sytuacja rodzinna, możliwości podjęcia pracy i wiele innych. Inaczej mówiąc wykorzystując wskaźnik recydywy do oceny skuteczności resocjalizacyjnej należy mieć na uwadze działalność wszystkich instytucji i form oddziaływania poprzedzających empiryczne stwierdzenie ponownego popełnienia czynu zabronionego prawem.

- Nieuzasadniony okres katamnezy

Kolejnym ograniczeniem mogącym również prowadzić do błędnych wniosków jest zbyt długi i nieuzasadniony okres katamnezy. Zdaniem niektórych autorów, związków przyczynowo-skutkowych pomiędzy podjętymi i zakończonymi oddziaływaniami resocjalizacyjnymi, a ewentualnym ponownym popełnieniem czynu karalnego nie należy doszukiwać się po czasie dłuższym niż jeden rok. Stąd też przyjmowanie kilkuletnich okresów katamnezy dla oceny skuteczności resocjalizacyjnej za pomocą wskaźnika recydywy wydaje się być błędne.

- Niepełny obraz przyczynowo-skutkowy

W niektórych przypadkach nadmierna koncentracja na przypisaniu odpowiedzialności za sukces lub porażkę resocjalizacyjną wybranym instytucjom, czy formom oddziaływania, także na podstawie wskaźnika recydywy, może być błędna. Ilustracją tego mechanizmu mogą być wypowiedzi osób, które uporały się z uzależnieniem od alkoholu. Osoby te często wielokrotnie trafiały do specjalistycznych ośrodków i szpitali terapeutycznych, a mimo to rzadko mówią o nieskuteczności tych instytucji i podejmowanych form oddziaływań. Często natomiast mówią oni o braku gotowości z ich strony, swoich słabościach, czy sile uzależnienia. Podobne analogie można znaleźć na przykładach medycyny, gdzie nie każdą chorobę udaje się pokonać i wyleczyć pacjenta, mimo podejmowanych działań. Analogicznie, w przypadku resocjalizacji nieletnich niepoprawne wydaje się obciążanie brakiem skuteczności wybranego tylko elementu szerszego systemu resocjalizacji, a także nieuzasadnione obciążanie brakiem skuteczności w tych przypadkach, gdzie osiągnięcie sukcesu resocjalizacyjnego jest prawie niemożliwe z uwagi na charakter zaburzeń.

- Ograniczenia i błędy w międzynarodowych porównaniach wskaźnika recydywy

Niezależnie od przywołanych wcześniej ograniczeń lub błędów w posługiwaniu się wskaźnikiem recydywy w ocenie skuteczności oddziaływań resocjalizacyjnych szczególnie ostrożnie należą podchodzić do porównań międzynarodowych tego wskaźnika. Paradoksalnie, przesłanki oceny wartości merytorycznej opracowań naukowych domagają się od ich autorów odniesień do wyników innych państw i literatury międzynarodowej, a właśnie takie porównania mogą prowadzić do formułowania nie w pełni uzasadnionych wniosków. Trudno bowiem, w sposób bezkrytyczny, porównywać wskaźniki recydywy dla oceny skuteczności resocjalizacji nieletnich z pominięciem czeto bardzo znaczących różnic w zakresie: rozwiązań i tradycji prawnej, rozwiązań organizacyjnych, poziomu rozwoju gospodarczego i związanych z tym możliwości, uwarunkowań społeczno-kulturowych i wielu innych. Z pełnym szacunkiem dla rozwiązań stosowanych w wielu miejscach na świecie uproszczone porównywanie wskaźnika recydywy dla oceny skuteczności resocjalizacji nieletnich wymaga znacznie szerszego komentarza w porównywaniu jej poziomu, dla przykładu, państw Ameryki Północnej, Ameryki Południowej, Europy Zachodniej, państw skandynawskich Europy Północnej, państw Europy Środkowej, czy też innych. Różne rozwiązania i różne możliwości w tych państwach nakazują pewną ostrożność w tym zakresie.

Dziękuję za uwagę